

ETİK POLİTİKAYI ÖNCELER Mİ? ARİSTOTELES'İN YANITI VE GÜNÜMÜZDE POLİTİKA

Berfin KART*

Özet: Etiğin politikayı önceleyip öncelemediği ya da politikanın etik ilkelere ihtiyacı olup olmadığı sorusu siyaset felsefesinin ana sorularından biri olmuştur. Soru genellikle olumsuz bir biçimde yanıtlanmış ve politikacıların bunlardan birini seçmesi gerektiğine inanılmıştır. Etik ve politika arasındaki ilişkiyi açıklığa kavuşturmak için öncelikle “politikanın amacı nedir?” sorusunun yanıtlanması gerekmektedir. *Nikomakhos’a Etik*’te Aristoteles etiği politikanın bir parçası, politikanın amaçlarına ulaşması için gereken bir araç olarak görür. Aristoteles’e göre politikanın asıl amacı yurttaşların erdemli kişiler olmalarını sağlayarak onları iyi yurttaşlar kılmaktır. Çağdaş siyaset felsefesi Aristoteles’in düşüncelerini onaylayarak ya da ona karşı çıkararak onu izler. Bugün siyasette yanıt aranması gereken soru, Aristoteles’in dediği gibi erdemin, mutluluğun ya da iyi-olmanın bir önkoşulu olup olmadığıdır.

Anahtar Sözcükler: Aristoteles, etik, politika, iyi olma, mutluluk, erdem, adalet, aklıbaşındalık

Abstract: The question that does ethics have priority to politics or does politics actually need ethical principles has been one of main question of political philosophy and it has been responded mostly negatively and believed that man must choose only one of them either politics or ethics, but they can exist together peacefully in one person or the State. To clarify the connection between ethics and politics we have to raise the question, namely what is the aim of politics. Aristotle tackles this question in his

* Yrd.Doç.Dr. Adnan Menderes Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Nichomachean Ethics in detail and shows the necessary connection among them. Aristotle considers ethics a part of politics, as a mean which politics needs in reaching its aims. According to Aristotle, the main concern of politics is to acquire the citizen virtuous character and so to make them good citizens. Contemporary politics is following the paths of Aristotle's analysis, either acknowledging or opposing his ideas. The challenge in politics today is the question that is virtue a precondition for well-being of the citizens?

Key Words: Aristotle, ethics, politics, well-being, happiness, virtue, justice, phronesis.

Felsefe tarihine bakıldığında, kimi düşünürlerin etik ve politika arasındaki ilişkiyi zorunlu bir ilişki olarak gördüklerini, politikanın amacının etikle ilgili olduğunu, düşündüklerini görürüz. Platon'da "adil bir toplum düzeni kurmak" ve adil kişiler olmak, Aristoteles'te "adil eyleyen ya da erdemli eyleyen siyasetçi(ler) olabilmek" bize "iyi yaşam"ın ya da "mutluluk"un yolunu açabilecek olandır. Adil toplumun bilgisine ulaşmanın yolu iyi yaşamın bilgisine ulaşmaktan geçmektedir. Bu ise erdemli eylemekle, erdemli eyleyen siyasetçiyle mümkündür. Özellikle Platon'un *Devlet (Politeia)*'inde, *herkese borçlu olduğumuz şeyi ödemek*¹ ve *poliste* her sınıf insanın kendi işlerinde kalıp yalnız kendi işini yapması²; Aristoteles'in ise *Nikomakhos'a Etik*'inde bir huy ('εξίς) olarak, kendi amacını kendinde taşıyan -ama kendi başına değil, bir başkasıyla ilişkide bir erdem³- olarak tanımladıkları adalet (*δικαιοσύνη*), etik-politika arasındaki zorunlu bağlantının ortaya konması bakımından her iki düşünürde de en önemli erdemdir.

¹ Platon, *Devlet*, çev: S. Eyuboğlu, M. A. Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999, 331e.

² A.g.e., 434b.

³ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, Ankara: Ayrıç Yayınevi, 1998a, 1129b 25.

Platon'da adalet, herşeyden önce bir erdem olup, aynı zamanda *politeianın* da bir özelliği olarak karşımıza çıkar⁴. Platon önce bir *politeianın* nasıl adil olacağını, sonra da bir insanın nasıl adil olacağını ortaya koyar⁵. *Devlet*'inde ideal -adil olan- bir *polis*in (devlet) nasıl olması gerektiğini ortaya koymakla da mutlu ya da iyi yaşamın insanlar için olanağını göstermiş olur. Adaleti ruhun erdemi, adaletsizliği de ruhun rezaleti olarak kabul eden⁶ Platon, adaleti, yönetenin de sahip olduğu ruhun bir erdemi olarak betimler. Yöneticiden beklenen, adalet erdemine sahip olmasının yanı sıra, kendi işine geleni değil, yönettiği, uğrunda çalıştığı kimsenin işine geleni gözetmesi, buyurmasıdır⁷. Nasıl ki hekimlik sanatında, hekimliğin işine gelen değil, bedenine işine gelen gözetilir; her hekim, kendi işine geleni gözetmez, hastanın işine geleni gözetirse, diğer tüm sanatlarda da binicilikte, gemicilikte, yöneticilikte ve diğerlerinde kendinin değil, sanatı olduğu şeyin işine geleni gözetecektir. Başka bir deyişle, her bilgi, kendi yönetimi altında olanın, güçsüzün işine geleni gözetip ve buyuracaktır, kendinden üstün olanın işine geleni değil⁸. Adalet, yalnızca tek bir kişide olan ya da tek bir kişinin adil eylemesini sağlayacak bir erdem olmayıp, aynı zamanda, "bir tek insanda olduğu kadar bütün bir insan topluluğunda da vardır"⁹. Adil ya da adil olmayan insanı betimlerken, adil olmayan bir toplum düzeninde adil insan olmanın önemini vurgulamaktadır. Hem kişinin hem de devletin adil olması gerekliliğinden ve nasıl adil olabileceklerinden söz etmektedir. Platon'a göre, adil bir kişi, adil bir devletten ayrı olmayacak onun benzeri olacaktır¹⁰. Toplum (bir şehir

⁴Herkese borçlu olunan şeyi ödemektir (Platon, *Devlet*, 331e). Nasıl ki hekimlik sanatının borcu bedenlere ilaç ve yiyecek vermekse, açılık sanatının borcu yemeklere tat ve tuz vermekse (A.g.e., 332c), adalet de insana borçlu olunanları vermektir.

⁵ Platon, *Devlet*, 434d-e; 441d-e

⁶ A.g.e., 353e.

⁷ A.g.e., 342e.

⁸ A.g.e., 342c-e.

⁹ A.g.e., 368e.

¹⁰ A.g.e., 435b.

devleti), nasıl her sınıfın kendi işini yapmasıyla adil oluyorsa, içimizdeki yanlardan her biri kendi işini gördüğü vakit de biz adil kişiler olabiliriz¹¹ demektedir. “Adalet”in taşıyıcısı, her tek kişi -yani insan- ve insanın üyesi olduğu devlettir. Böylelikle, Platon, yalnızca kişinin nasıl adil olacağını değil, toplumda adaletin ne olduğunu, *polis*in nasıl adil olabileceğini de ortaya koymak ister¹². Böylelikle *Poliste* ‘iyi yaşam’dan söz edebilmenin olanağını ortaya koymak da mümkün olacaktır. Platon’a göre, en önemli şey “yaşamak değil, iyi yaşamak”tır¹³. “*Polis* (devlet) nasıl adil olur?”, “*Poliste* (devlette) adalet nasıl olur?” sorularının yanıtları aranmalıdır. Çünkü, insanların adil bir toplum düzeninde yaşayabilmeleri mutlu biçimde yaşayabilmelerinin önkoşuludur. Bu da kişilerin ve *polis*in işini yapmasıyla mümkündür. Toplumun tüm kesimlerinin¹⁴ de kendisine düşen işleri yapmasıyla, yöneticilerin adil kişiler olmalarıyla, ancak adil bir toplum düzeninin gerçekleşebileceğini söyler¹⁵.

¹¹A.g.e., 441d-e.

¹² Platon, daha büyük örnekte onun ne olduğunu görmek daha kolay olduğu için, önce toplumda (*poliste*) sonra da kişide “adalet”in ne olduğunu ortaya konması gerektiğini söyler. Onun için önce toplumda aramalı adaletin ne olduğunu, sonra da aynı araştırmayı bir tek kişi üzerinde yapmalıdır. Böylece de en küçükten en büyüğe benzeyen yönlerini bulmak mümkündür (Platon, Devlet, 369a).

¹³ Platon, Kriton, Diyaloglar içinde, çev. Tanju Gökçöl, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010, s. 280- 294, 48b.

¹⁴ Platon, Devlet’inde Fenike mitosuyla üç insan tipinden ve üç toplum yapısından söz eder. Bir toplumun birer parçası olarak birbirinin kardeşi olsa da kişiler, Tanrı, önder olarak yarattıklarının mayasına altın; yardımcı olarak yarattıklarının mayasına gümüş; çiftçi ve diğer işçiler olarak yarattıklarının mayasına da demir ve tunç katmıştır. Bunlar arasında bir hamur birliği olduğundan bunlardan doğan çocuklar da yine kendilerine benzeyecektir. Ancak yine de arada bir altından gümüş, gümüşten de altın doğduğu olabilir. Herkes hamuruna uygun iş yapacaktır. Mayası tunçla ya da demirle katışık doğanlar çiftçi ya da işçi; gümüşle katışık doğanlar bekçi; altınla katışık doğanlar ise yönetici olacaklardır (A.g.e., 415a-c). Politeiada adaletin sağlayıcısı ya da polisi yönetecek olanlar yönetecek olanlar, mayasına altın katılanlardır.

¹⁵ Platon, Devlet, 435b-c.

Nasıl ki Platon toplumda yaşanan politik krize bir çözüm üretmeyi temel amaçlarından biri haline getiriyor¹⁶ ve bunu da öncelikle “adalet” kavramı ile “yöneticilik sanatı” ilişkisine dayandırıyor;Aristoteles de yöneticilere ve yönetim sanatına Platon’un yüklediğine benzer bir görev yükler. Aristoteles’e göre de siyasetçi ya da yönetici işini yapmalıdır ve hatta işini *iyi* yapmalıdır. Adil bir toplum düzeninden söz edebilmek, ancak adil eyleyen yöneticiler ve yurttaşlardan söz edebilmekle olanaklıdır. Ancak adil yurttaşlardan oluşan bir toplum adil bir toplum olabilir. “*Poliste* açığa çıkan adalet de birlikte yaşamayı mümkün kılan en yüksek erdem olarak karşımıza çıkar. Kısaca adaleti etik anlamda kendi pratik yaşamında gerçekleştirmiş olan bireylerden oluşan bir toplum damutlu olacaktır¹⁷.”

Platon gibi Aristoteles’in de bir *erdem*, bir karakter erdemi olarak ifade ettiği *adalet* (*δικαιοσυνης*), hem her kişinin adil olması hem de devletin yönetilmesinde adil olunmasıyla ilişkilidir. Aristoteles *Nikomakhos’a Etik*’te *adalet* (*δικαιοσυνης*) ve *adaletsizlik* (*αδικιας*) üzerine düşünerek, bir karakter erdemi olarak hem kişinin adil olmasından hem de adaletin koruyucusu olmakla yöneticinin, yani *polis*in (devletin) adil olmasından¹⁸ söz ederken, hem *siyasetin ya da siyaset biliminin işinin ya da amacının ne olduğunu hem de siyasetçinin kim olduğunu* açıklar. Platon gibi Aristoteles için de poliste ‘iyi yaşam’dan söz edebilmenin olanağı yönetim şekliyle ilgilidir. Erdemli eylemekle mümkün olan en yüksek iyiye, yani mutluluğa ulaşma insanın işi olduğu gibi, amacı en yüksek iyiye ulaşmak

¹⁶Arslan Topakkaya, “Siyaset Felsefesi Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırılması”, Sistematik Felsefe Bağlamında Platon Aristoteles Karşılaştırması içinde, A.Topakkaya, B. Ö. Şahin, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014, s. 159.

¹⁷A.Topakkaya, B. Ö. Şahin, “Siyaset Felsefesi Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırılması”, s. 178.

¹⁸Platon gibi, Aristoteles için de adil bir toplum düzenini sağlamak iyi yönetim ya da iyi yaşam için şarttır. “Aristoteles polis in ayakta durmasının ve varlığını devam ettirmesinin temel şartı olarak adalet kavramını ön plana çıkarır...Adalet erdeminin diğer erdemlerden daha üstün olmasının biricik sebebi, onun birlikte yaşamayı mümkün kılması, yani politikayla olan yakın ilgisinden dolayıdır” (A.g.e, s.177).

olan bir bilim olarak siyasetin de işidir. “Siyaset adamı olan kişinin, mutluluk konusuyla özellikle uğraştığı düşünülür; çünkü o, yurttaşları iyi kılmak, yasalara uyan kişiler yapmak ister”¹⁹. Dolayısıyla, siyaset, insan için iyi olana²⁰, yani “mutluluğa” ulaşmayı amaç edinmeli; siyasetçi ise, yurttaşların erdemli yaşamalarını sağlayacak düzenlemeler yapmayı iş edinmelidir.

Aristoteles’in, bir siyaset araştırması ve aynı zamanda bir etik araştırması da olan *Nikomakhos’a Etik* adlı yapıtında sorguladığı “mutluluk (*ἁδαιμονία*)” kavramı bu açıklamada kilit kavramdır. Hem sıradan hem de seçkin pek çok kişinin adı konusunda anlaştığı, tüm yapılabilecek iyilerin en ucundaki şey olarak tanımlanan “*mutluluk*” unneliğini ortaya koymakla, etik ve siyasetin neden ayrılmaz bir ikili olduklarının yanıtını da vermektedir Aristoteles. Politika, etik ilkeler yerine bir grubun ya da kesimin çıkarını korumaya odaklanmışsa, etik ilkelere göre hareket eden politikacının sonuçta başarısızlıkla karşı karşıya kalacağına inanılır olmuşsa, etik ve politika arasındaki zorunlu ilişkiyi yeniden düşünmek ve “politikanın amacı nedir?” sorusunu yeniden sormak, Aristoteles’in bir siyaset araştırması ve aynı zamanda bir etik araştırması da olan *Nikomakhos’a Etik* adlı yapıtına yeniden dönüp bakmak gerekir. Buradan hareketle de Aristoteles’in düşüncelerini onaylayarak ya da ona karşı çıkararak onu izleyen çağdaş siyaset felsefesinin siyaset-etik ilişkisinde neye ağırlık verip neyi ikinci plana ittiğine değinmek gerekir.

Aristoteles’te Etik-Siyaset İlişkisi:

“Her sanat ve araştırmanın, aynı şekilde her eylem ve tercihin de bir iyiyi arzuladığı düşünülür; bu nedenle iyiyi ‘her şeyin arzuladığı şey’ diye yerinde dile getirdiler... Eylemler, sanatlar ve bilimler pek çok olduğu için amaçlar da pek çoktur; tıbbın amacı sağlık, gemiciliğin gemi, askerliğin

¹⁹ Aristoteles, *Nikomakhos’a Etik*, 1102a 10.

²⁰ A.g.e., 1094b 5.

utku, ekonominin zenginliktir... Yapılanlarda kendisi için istediğimiz, başka şeyleri de onun için istediğimiz bir amaç varsa ve her şeyi bir başka şey için tercih etmiyorsak, bunun iyi ve en iyi olacağı açık... Her bilgi ve her tercih bir iyiyi arzuladığına göre, siyasetin arzuladığını söylediğimiz şey ve tüm yapılabilecek iyilerin en ucundaki şey nedir?”²¹

Aristoteles’in *Nikomakhos’a Etik* adlı yapıtının I. kitabında sorduğu bu soruya yanıtı “mutluluk”tur. Peki, her şeyi kendisi için istediğimiz, diğer şeyleri de onun için istediğimiz, bir bilim olarak siyasetin de işi ya da amacı olarak “mutluluk” nedir? Hak ve hukuk gözetmeksizin zengin olmak mı, yoksa adil ve onurlu yaşamak mıdır? Yaşamdan sadece haz almak ya da şan ve şöhret sahibi olmak mıdır? Yoksa ancak hastalandığımızda farkına varabildiğimiz sağlıklı olmak mıdır? Nasihatler veren kimi magazin dergilerinde söylendiği gibi bir anahtar ya da formülü var mıdır mutluluğun? Mutluluk yalnızca resimlerde temsil edilen, filmlerde anlatılan, şiirlerde rastladığımız, şarkılarda kulağımıza çarpan bir sözcük müdür?

Eudemos’a Etik kitabında da “mutluluk”un ne olduğuna değinen Aristoteles’e göre ilkin bakılması gereken şey “iyi yaşama nedendir ve nasıl elde edilecektir. Bu adı alan herkes acaba uzun boylu, kısa boylu insanlar gibi ya da farklı renkteki insanlar gibi, doğa gereği mi *mutlu* oluyor, yoksa mutluluk sanki bir tür bilgiymiş gibi öğretimle mi elde ediliyor, yoksa mutluluk belli bir alıştırmayla mı kazanılıyor (...), yoksa bunlardan hiçbirine bağlı olarak değil de şu iki biçimde mi insanlar mutlu oluyor: ya tıpkı bir *nymphe*veya bir tanrının etkisine girmiş kişiler gibi tanrısal bir esinle sanki kendinden geçerek ya da talihe bağlı olarak”²².

²¹A.g.e., 1094a 1-20; 1095a 15.

²²Aristoteles, *Eudemos’a Etik*, çev. Saffet Babür, Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2015, 1214a 14.

Aristoteles'in ifadesiyle mutluluk²³, en iyi şeydir. "Her şeyin en güzeli ve en iyi olan mutluluk en hoş şeydir"²⁴. Her bir eylem şu ya da bu şekilde sadece kendisi için istenen bir şeye, belirli bir amaca yönelir. "Yaşamını kendi tercihine göre yönlendirebilen herkes güzel yaşamak için bir hedef koyar -mevki, ün, zenginlik ya da eğitim- tüm eylemlerini bu hedefe bakarak gerçekleştirir"²⁵. Farklı eylemlerde, araştırmalarda, tercihlerde -örneğin tıpta sağlık, askerlikte utku, mimarlıkta ev- farklı bir şey gibi görünen iyi, her eylemde, her tercihte diğer şeylerin onun uğruna yapıldığı, kendisi amaç olan bir şeydir²⁶. Tüm insansal yapıp etmeler "iyi"

²³Her bilginin ve her tercihin amaçladığı, bütün iyilerin de üzerinde olan, "iyi yaşama nedendir ve nasıl elde edilecektir" (Aristoteles, Eudemos'a Etik, 1214a 14) sorusunun yanıtı olarak, kendisi amaç olan eudaimonia'nın farklı anlamlarda kullanılabileceği düşünülür. Yunanca "eudaimonia" (ya da İngilizce'yewell-being olarak da çevrilen) kavramı, mutluluk, bahtlılık ya da iyi olma olarak karşılık bulur. Eudaimonia, mutluluk ya da iyi olma olarak kullanılmaktadır. "Sözcük gündelik Yunanca kullanımında, çoğunlukla dış zenginliğe yapılan özel bir göndermeyle, yalnızca 'iyi talih' anlamını taşıyordu. Sözcüğün 'mutluluk' olarak alışlagelen çevirisi, Nikomakhos'a Etik'te kullanılan anlama pek uygun düşmez. Çünkü 'mutluluk', bizim dilimizde 'haz'dan yalnızca süreklilik, derinlik ve dinginlik telkin etmek bakımından ayrılan bir duygu durumuna işaret etmesine karşılık, Aristoteles eudaimonianın bir tür etkinlik olduğunda ısrarlıdır; haz doğal olarak ona eşlik etse de, o, bir tür haz değildir. Bu yüzden, daha yansız bir terim 'iyi olma' çevirisi daha uygun" (W. David Ross, Aristoteles, çev: A. Arslan, İ. O. Anar, Ö. Y. Kavasoglu, Z. Kurtoğlu, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002, s. 223) olduğu düşünülür. Aristoteles'te eudaimonia, bir tür etkinliktir. Bu etkinlik yaşamın ereği olan türden bir etkinliktir. Burada ne türden bir hayatın eudaimonia olduğu sorgulandığında üç tür yaşam biçimi ve bu yaşam biçimlerinin erekleriyle karşılaşılar. Mutluluk, ne yalnızca çoğu insanın, özellikle kölelerin ya da hayvanların amaçladığı gibi hazzı amaçlayan; ne politik hayatın hedefi gibi onuru amaçlayan bir etkinlik değildir. Haz değildir, ancak zorunlu olarak haz ona eşlik eder; dış zenginlik değildir, belirli bir ölçüde varlıklı olmadan bir insanın mutluluk denilen iyi bir etkinlikte bulunamayacağı söylenir. 'İyi olma', yani 'mutluluk', erdeme uygun bir etkinliktir. Erdemin kendisine yöneldiği eylem biçimidir (A.g.e., s. 225).

²⁴A.g.e., 1214a 6.

²⁵A.g.e., 1214b 7.

²⁶Aristoteles'e göre, yaşamlarını kendileri seçme olanağı taşıyan insanların hepsinin seçtiği belli başlı üç tür yaşam biçimi var: siyaset yaşamı, felsefeci yaşamı, haz yaşamı (Aristoteles, Eudemos'a Etik, 1215a 35). İnsana mutluluk verecek olan da bu üç tür yaşam formudur. "Bunların içinde felsefeci aklı başındalığı, yani hakikate yönelik araştırmayı hedef tutar; siyasetçi güzel eylemleri (yani erdeme dayalı eylemleri), haz düşkünü ise bedensel hazları" (A.g.e., 1215b). İnsana özgü bir şey aradığımızı düşünen Aristoteles'e göre, aranan şey ne haz yaşamı ne de onurlandırılardan çok onurlandırana bağlı görünen ve iyiyi kişiye özgü, kolayca ondan alınamayacak bir şey olarak tasarlayan (Aristoteles,

olana yönelir. Peki “İyi olan nedir?” ya da “ ‘Mutluluk’ ve ‘iyi’ birbiriyle nasıl bir ilişki içindedir?”.

Aristoteles’e göre, “ne ki mutlu, kutlu, güzel yaşama en çok tercih edilesi görülen üç şeyde bulunsa gerek: nitekim kimi akılı başındalık en büyük iyidir der, kimi [karakter] erdemi en büyük iyidir der, kimi de haz en büyük iyidir der. Bazıları mutluluk için bunların önemi konusunda farklı görüşler: biri ötekinden daha çok mutluluğa götürür diyenler var; yani kimi akılı başındalığın [karakter] erdeminden daha önemli olduğunu, kimi ise hazın bu ikisinden daha önemli olduğunu ileri sürüyor. Kimilerine göre mutlu yaşama bunların hepsine bağlı, kimilerine göre ikisine bağlı, kimilerine göre ise bunlardan yalnızca birine bağlı”²⁷. Bunun için de önemli olan iyi yaşamının ne olduğunu ve nelere bağlı olduğunu bilmektir.

Aristoteles mutlu bir yaşam sürmenin yolları üzerinde konuşurken etik erdeme, akılı başındalığa ve hazza bağlı üç tür yaşam biçimi olduğunu dile getirir. Yaşamlarını kendileri seçme olanağı taşıyan insanların hepsinin seçtiği siyaset yaşamı, felsefeci yaşamı²⁸ ve haz yaşamı arasında; haz düşkünü bedensel hazları, felsefeci akılı başındalığı, yani hakikate yönelik araştırmayı hedef tutarken, siyasetçi güzel eylemleri, yani erdeme dayalı

Nikomakhos’a Etik, 1095b 25) siyaset yaşamıdır. “Tek başına alındığında yaşamı tercih edilir kılan ve hiçbir eksiği bulunmayan şey...kendisi amaç ve kendine yeter bir şey” (A.g.e., 1097b 15-20) olan mutluluk, onur, haz, us ve erdem gibi hem kendisi hem de başka şeyler için istenenlerden ayrılır. Bu türden bir mutluluğu da, Aristoteles’e göre, insana ancak theoria yaşantısı verebilir. İyi bir siyaset adamının hedefi, yurttaşları için, yalnızca kendisi için istenen theoria yaşamı –üç yaşam biçiminden en mutlu eden yaşamı- için refah ve boş zaman sağlamaktır (Nazile Kalaycı, “Aristoteles”,Siyaset Felsefesi Tarihi Platon’dan Zizek’e içinde, Ahu Tunçel-Kurtul Gülenç (ed.), Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 2014, s. 55). Ancak burada da şunu görmek gerekir, theoria yaşantısı da mutluluğa ulaşmak için tek başına yeterli değildir, dış iyilere ve erdemlere de gereksinim duyar kişi.

²⁷ Aristoteles, Eudemos’a Etik, 1214b.

²⁸ Aristoteles, bu üç tür yaşam biçiminden hem Nikomakhos’a Etik’te hem de Eudemos’a Etik’te söz eder. İlkinde theoria yaşamı -yani θεωρητικός- (Aristoteles, Nikomakhos’a Etik, 1095b 15) olarak geçen yaşam türü, ikincisinde felsefeci yaşamı -φιλοσοφον- (Aristoteles, Eudemos’a Etik, çev. Saffet Babür, Ankara: Dost Kitabevi, 1999, 1215a 35) olarak yer almaktadır.

olan eylemleri amaç edinir²⁹. Siyasetçi, *erdemeye dayalı eylemleri*; siyaset ise, *iyi olanı amaç edinecektir*. Aristoteles'e göre, tüm insansal yapıp etmelerimizin yöneldiği iyi, eğer, her şeyi kendisi için istediğimiz, başka şeyleri de onun için istediğimiz bir amaçsa, o, en başta gelen ve en önemli olan bilimin, yani siyaset biliminin işi olmalıdır. Siyasetin de amacı “insan için iyi olan”dır³⁰. Siyaset bilimi de kent için, dolayısıyla o kentte yaşayan her tek kişi için, hangi bilimin ya da bilimlerin gerekli olduğu ve kimin, hangi bilimi, ne kadar öğrenmesi gerektiğiyle ilgilenir. Bununla birlikte siyaset hem askerlik, ekonomi, retorik gibi bilimlere kapsar hem de diğer pratik bilimlere kullanırken neleri yapmak, nelerden kaçınmak gerektiğini, onların amacını belirler. Tüm bunlar da siyaset araştırmasının varmak istediği amaçlardır. Siyasetin ve diğer bilimlerin de arzuladığı şey iyi yaşamak, iyi durumda olmaktır³¹. En iyi şey, hem kendisi amaç olan hem de kendisi için tercih edilenlerden daha amaç olan şey ise mutluluktur. “Hiçbir zaman bir başka şey için tercih edilmeyip, hep kendisi için tercih edilene ise sadece kendisi amaçtır diyoruz”³² der Aristoteles. Aristoteles'e göre, “en çok mutluluğun böyle bir şey olduğu düşünülüyor, çünkü onu hiçbir zaman başka bir şey için değil, hep kendisi için tercih ediyoruz; ama onuru, hazzı, usu ve her erdemi hem kendileri için tercih ediyoruz (...) hem de mutluluk uğruna, onlar aracılığıyla mutlu olacağımızı düşündüğümüz için tercih ediyoruz. Oysa hiç kimse mutluluğu onlar uğruna ya da genel olarak başka bir şey uğruna tercih etmiyor”³³.

Mutluluğu en iyi şey, kendinde amaç olarak tanımlayan Aristoteles'e göre, mutluluğun ne olduğunu kavramak için insanın işinin ne olduğunu

²⁹A.g.e., 1215a 30-35; 1215b.

³⁰Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, 1094b 5.

³¹ Siyaset araştırmasının amaçlarından söz ederken Aristoteles devletin amacına da sıkça vurgu yaparak, devletin amacının, “vatandaşların refahını sağlamak, onların eğitimiyle ilgilenmek ve onları dış saldırılara karşı korumak”(A. Topakkaya, B. Ö. Şahin, “Siyaset Felsefesi Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırılması”, s. 189) olduğu üzerinde durur.

³²A.g.e., *Nikomakhos'a Etik*, 1097 b.

³³A.g.e., 1097b 1-5.

öncelikle kavramak gerekiyor. Nasıl ki bir heykeltıraşın, bir flütçünün, bir marangozun, bir ayakkabıcının ve hatta vücudun organlarının belirli bir işi olduğundan söz ediyorsak onların yaptığı gibi doğal olarak insanın da bir işi olduğundan söz edilecektir. O halde, “İnsanın işi nedir?” diye sormak gerekir.

Aristoteles bu soruya, “insanın işi ruhun akla uygun ya da akıldan yoksun olmayan etkinliği”³⁴ yanıtını verir. İnsanın işi belirli türden bir yaşamdır. İnsanın işi, belirli türden bir yaşamda, ruhun akla uygun etkinliği ve böyle eylemlerdir. İnsan, akla uygun eylemlerde bulunarak iyiyi - insansal iyiyi- gerçekleştirebilir. İnsan, eylemlerini güzel ve iyi bir biçimde, akla uygun olarak, erdemli bir insana yakışacak biçimde gerçekleştirebilir. İşin ruhun erdeme uygun etkinliği olan insan, eylem yaşamına sahiptir. İnsanın eylem yaşamında en önemli olan şey bu yaşamın etkinlik hali olan türüdür. Etkinlikte bulunmak erdemlin bir özelliğidir. Etkinlik söz konusu olunca kişi zorunlu olarak iyiyi eyleyecektir. İyi, erdeme uygun eylemdir. Mutluluk da erdeme uygun bir etkinliktir, “*tam erdeme uygun tam bir yaşama etkinliği*”dir³⁵

İşin ruhun erdeme uygun etkinliği olan insan, hayvanlarla ortak olan duyuşal yaşamının ve bitkilerle ortak olan -beslenme, büyüme- yaşamının dışında, kendine özgü bir yaşam olan eylem yaşamına da sahiptir. İnsanın eylem yaşamında en önemli olan da yaşamın etkinlik halinde olan türüdür. Etkinlikte bulunmak erdemlin de bir özelliğidir ve etkinlik söz konusu olunca kişi zorunlu olarak iyiyi eyleyecektir. Erdeme uygun eylemler de iyidir, güzeldir, en üst derecededir ve bunlar hem erdemi sevenler için hem de kendileri için hoştur. Aristoteles, böylelikle insanın işinin ne olduğunu erdemlin ödülü, ya da en iyi amaç olarak gördüğü “mutluluk”un erdemle ve

³⁴A.g.e., 1098a 5.

³⁵Aristoteles, Eudemos’a Etik, 1219a 35.

erdemli eylemle ilgisini de kurar. Mutluluk, erdeme uygun bir etkinliktir³⁶. Etkinlikte bulunmakla -ki bu erdemli etkinlikte bulunmaktır- mümkün olan “mutluluk için en önemli olan erdeme uygun etkinliklerdir, erdeme aykırı etkinlikler ise mutluluğun tersini yaratır”³⁷.

O halde, “erdemli eylem”in ne olduğunu bilmek “mutluluk”un ne olduğunu söyleyebilmenin önkoşuludur. Hem yurttaşların erdemli eylemde bulunabilmelerini hem de kendilerinin erdemli eyleyebilen birer yurttaş olabilmelerini ve mutluluğa ulaşmalarını sağlayacak olan “erdem” ya da “erdemli eylem” nedir? Bu eylemi gerçekleştirebilecek olan “erdemli kişi” kimdir?

Aristoteles’e göre övülebilir huylardan olan erdem, “tercihlere ilişkin bir huy: Akıl tarafından ve akli başında insanın belirleyeceğiyle belirlenen, bizle ilgili olarak orta olanda bulunma huyudur”³⁸, birisi aşırılık diğeri ise eksiklik olmak üzere iki kötülüğün ortasıdır. “Sağ akılla birlikte giden bir huydur erdem”³⁹. Kimilerine düşünce erdemleri -bilgelik (σοφία/sophia), doğru yargılama (συνεσις/synesis), akli başındalık (φρονησις/phronesis)⁴⁰-, kimilerine de karakter erdemleri -cömertlik, cesurluk, ölçülülük,- adını verdiğimiz erdemlerden ilki “daha çok eğitimle oluşur ve gelişir, bu nedenle de deneyim ve zaman gerektirir”⁴¹. Diğeri ise alışkanlığa bağlı olarak oluşan karakter erdemleridir; “alışkanlıkla edinilir, adı da bu nedenle küçük bir değişiklikle [‘ethos’tan] gelir... hiçbiri bizde

³⁶Aristoteles,Nikomakhos’a Etik, 1099b 25.

³⁷A.g.e.,1100b 10.

³⁸A.g.e., 1106b 37.

³⁹A.g.e., 1144b 25.

⁴⁰ Akli başındalık (φρονησις/phronesis) erdemi, bilgelik (σοφία/sophia) ve doğru yargılama (συνεσις/synesis) erdemleri gibi düşünce erdemlerinden biridir. Aristoteles etiğinde olmazsa olmaz bir yere sahip olan akli başındalık “deneyimle bilinebilen tek tek şeylerle ilgili”dir (Aristoteles, Nikomakhos’a Etik, 1142a 10). Eylemler biriciktir ve olduğundan başka türlü olabilen şeylerdir. Bu sebeple her durumda neyi yapıp neyi yapmamak gerektiği üzerine düşünmek gerekir. Bunu bize gösterecek olan tartan yana özgü bir erdem olan phronesisdir.

⁴¹A.g.e., 1103a 15.

doğa vergisi olarak bulunmaz”⁴². Aristoteles’in “karakter erdemleri” olarak adlandırdığı ikinci tür erdemler -etik erdemler- “uygun şartlar bir araya geldiğinde (ya da yaratıldığında) ortaya çıkan, gerçeklik kazanan insansal olanaklardır”⁴³. Bu ikinci tür erdemler, etkilenimlerle ve eylemlerle ilgili erdemlerdir. Erdemli kişi ise “tek tek şeyler hakkında doğru yargıda bulunur ve tek tek şeyler konusunda ‘doğru’ ona görünendir. Her kişinin durumuna göre güzel şeyler vardır; ve belki de erdemli kişinin başkalarından en büyük farkı tek tek şeylerde doğruyu görmesinde bulunur”⁴⁴. O halde erdemli kişi tek tek şeyler -kişiler, yapıp-etmeler- söz konusu olduğunda ‘doğru’ ya da ‘iyi’ olanı görür. Bu söylenenlerden hareketle, akla sahip olan yana uygun etkinlikte bulunabilecek, bilerek ve düşünerek eyleyebilecek olan insan iyiyi eyleyebilecek, erdemli bir kişi olabilecektir.

Aristoteles, böylelikle, “erdem”in ne olduğunu ve “erdemli kişi”nin kim olduğunu belirlemekle, siyasetin ne olduğunu ve siyasetçinin kim olduğunu da belirlemiş olur. En yüksek iyiye ulaşmak erdemli eylemekle mümkündür. Erdemli eylemekle mümkün olan en yüksek iyiye, mutluluğa ulaşma insanın işi olduğu gibi, amacı en yüksek iyiye ulaşmak olan bir bilim olarak siyasetin de işidir. Her bilgi ve her tercih gibi, siyasetin de arzuladığı, tüm yapılabileceklerin en ucundaki şey mutluluktur. Yalnızca kendisi amaç olan, yalnızca kendisi için istenen ve ancak erdemli eylemekle mümkün olabilecek olan şeydir. Aristoteles’e göre, “siyaset adamı olan kişinin, mutluluk konusuyla özellikle uğraştığı düşünülür; çünkü o, yurttaşları iyi kılmak, yasalara uyan kişiler yapmak ister”⁴⁵. Siyaset, insan için iyi olana, yani “mutluluğa” ulaşmayı amaç edinmeli; siyasetçi ise, yurttaşların erdemli yaşamalarını sağlayacak düzenlemeler yapmayı iş edinmelidir. Bu ise ancak

⁴²A.g.e., 1103a 15.

⁴³Muttalip Özcan, Aristoteles Etiği ve MacIntyre’in Erdem Görüşü, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001, s. 17.

⁴⁴ Aristoteles, Nikomakhos’a Etik, 1113a 30.

⁴⁵A.g.e., 1102a 10.

erdemli eylemde bulunmakla olanaklıdır. Erdemli eylemde bulanabilmek ise öncelikle erdemli kişi olabilmekle mümkündür.

Aristoteles'in bir siyaset araştırması olarak niteleyebileceğimiz *Nikomakhos'a Etik* adlı yapıtının birinci kitabında "mutluluk"a ilişkin belirlenimi ve insanın işinin ne olduğundan hareketle, siyasetçinin -ya da siyaset biliminin- işinin ne olduğuna ilişkin saptaması, "*etik politikayı önceler mi?*" sorusunun yanıtını da bize açık biçimde vermektedir. Bu kitap, siyasetçinin kim olduğu -ya da kim olması gerektiği-; siyaset biliminin işinin ne olduğu -ya da ne olması gerektiği; siyasetçinin etik bir kişi olup olamayacağı -ya da olması gerekip gerekmediği-; siyasetin etik olmasının -ya da etik eyleyenlerden oluşan bir siyasetin olup olamayacağının- yanıtlarını bulabileceğimiz yerdir. Aristoteles'in siyasetin işinin ya da ereğinin ne olduğu sorusuna yanıtı, etik ve siyasetin ayrılmaz bir ikili olduklarını göstermektedir.

İnsan doğası gereği siyasal canlıdır (*physeipolitikonzoon*) ve *polis*in (*devletin*)⁴⁶ kökeni de insan doğasında bulunmaktadır⁴⁷. *Polis* (*devlet*), en

⁴⁶ Polis, "yurttaşların bir yönetim şekline göre oluşturdukları ortaklık"tır(Kalaycı, Aristoteles, 53; Aristoteles, Politics, trnsl. H. Rackham, LoebClassical Library. Cambridge: HarwardUnivesityPress, 1998b, 1276b 5). "İyi yaşam"ın söz konusu olduğu yerdir. "Özgür nüfus ve servet olmadan polis olanaksızdır; erdemler olmadan da iyi yönetilmesi mümkün değildir...Poliste 'iyi yaşam'dan söz edebilmenin olanağı yönetim şekliyle ilgilidir. Polisi öteki ortaklıklardan ayıran sadece niceliksel bir farklılık değildir: Polis 'iyi yaşam' için var olan bir ortaklıktır. 'İyi yaşam' etik, politik ve teorik etkinliği içerir...Aristotelespolis yaşamını ya da siyasal topluluğu ele alırken onu okostan (genel olarak aile ve köy) farkıyla dile getirir. İlki ortak ya da kamusal (koine) alandır, diğeriye özeldir (id/a). Bu temel ayrım iyi yaşam (bios, toeu zen) ile yaşam (to zen, zeo); akla dayalı konuşma (logos) ile ses (phone); erdem (arete) ile iş (ergon)/uğraş (ponos) arasında yapılmış olan diğer ayrımlarla desteklenir: Siyaset ortak alanda yapılır, amacı iyi yaşamı sağlamaktır, akla dayalı konuşmaya ve erdemli yaşayışa dayanır. 'Ses', 'yaşam', 'iş' ise siyasetin önkoşulları olarak belirlenir bu görüşte. Siyaset yapmak için insanın yalnızca duygularını, acısını, hazzını göstermek için kullandığı 'ses'ten, yararlı ile zararlıyı, haklı ile haksızı bildirmeye, ayrımlar yapmaya yarayan 'logos'a; yaşamın zorunlu koşullarını sağlamaktan, 'iyi yaşam'a yükselmesi gerekir. Aristoteles'e göre siyaset yaşamı (biospolitikos) 'akla dayalı konuşma' (leksis) ve 'eylem'den (praxis) oluşur" (A.g.e., s. 53; 1278b 30-1279a 20).

⁴⁷ Kalaycı, Aristoteles, 51; Aristoteles, Politics, 1252a.

yüksek iyiyi gerçekleştirmeyi istemektedir⁴⁸. Dolayısıyla, Aristoteles, siyasetin amacını insan için iyi olana ya da mutluluğa ulaşmayı sağlamak ve bunun da ancak “*ruhun erdeme uygun etkinliğiyle*” -erdemli yaşamakla-olanaklı olduğunu dile getirmekle etiğin siyaseti öncelmesi gerektiğini ifade eder. Siyasetçi etik bir kişi olmalı ki siyasette etikten söz edebilelim. Siyasetçi, etik eylemde bulunabilmeli ki -erdemli eyleyebilmeli ki- siyaseti öncelleyen bir etiğin varlığından söz edebilelim; ve siyasetçi, etik ilkelere dayalı toplumsal ilişkiler, yurttaşların erdemli yaşamalarını sağlayacak düzenlemeler yapmayı kendine iş edinmeli ki etiğe dayalı bir siyasetten söz edebilelim.

Siyaset, siyaset olacaksa, insanları iyi ya da mutlu kılmayı amaç edinmiş bir kurumsa, işini gereği gibi yapması için etik olması beklenir, hatta etik olmak zorundadır denebilir. Siyasetçiden beklenen, yurttaşların erdemli yaşamalarını sağlayacak ve etik ilkelere dayanacak toplumsal düzenlemeleri yapmasıdır. Siyaset, toplumsal ilişkilerin nasıl düzenleneceğine, bu ilişkileri düzenleyecek ilkelere karar veren bir kurumdur. Her siyaset araştırması kaçınılmazca etikle başlayabilmelidir. Burada önemli olan, aynı zamanda, siyaset etik olacaksa, toplumsal düzenlemeler etik ilkelere göre oluşturulacaksa, bu ilkelerin hayata geçirilebilmesinin ancak etik eyleyen siyasetçilerle mümkün olabileceğini görebilmektir. Etik olan bir siyasetten söz edebilmenin iki koşulu bulunur: etik ilkelere dayanan toplumsal düzenlemeler ve etik eyleyen siyasetçiler.

Günümüzde Politikanın Etik İlişkisi:

Politikada olan bitene bakıldığında ise bunun tam tersi bir durumla karşılaşılmaktadır. Etiğin siyaset karşısındaki durumu, yukarıda söylenenlerin oldukça uzağındadır. Siyasetçi, tüm insanların ya da yurttaşlarının iyiliğini ya da mutluluğunu hedeflediğini söylerken, genellikle

⁴⁸A.g.e., 50; 1253a 35, 1253a 5.

belli kişi ve grupların çıkarlarını korumaya öncelik vermekte, etiği politik eylemlerini meşrulaştırmanın bir aracı olarak kullanmaktadır. Etik, artık, kimi kişi ya da grupların ya da ülkelerin kendi çıkarlarını koruma, haklıyı-haksızı belirleme ya da belirli bir duruma müdahale etme adına politik eylemleri meşrulaştırmalarının bir aracıdır. Doğası gereği etik bir uğraş olması gerektiği halde, günümüzde etik ilkelerin varlığından pek de söz edilmeyen, etik ilkelerin belirleyiciliğinden uzak bir siyaset kurumuyla karşı karşıyayız. Gerek teoride gerekse pratikte artık politikanın ya da çıkarların, çıkarları korumanın etiği belirlediğine tanıklık etmekteyiz. Siyaset, herkesin mutluluğunu sağlamak için etiğe ihtiyacı olan, etiğin kendisini öncelediği bir kurum olması gerekirken; günümüzde erdemlerin yerini alan temel hakları, eşitlik ve özgürlükleri koruyabilmenin de oldukça uzağındadır. Siyaset, Aristotelesçi anlamda bir erekten uzaktadır. Mutluluk ve erdemli yaşam ereği tüm insanlar ya da yurttaşlar için değil, belirli kişiler, gruplar içindir. Hatta tüm insanların ya da yurttaşların mutluluğu, erdemli yaşaması ereği, yerini belirli kişilerin ya da belirli ülkelerin çıkarlarını korumak biçimine dönüşmüştür. Siyasetin bir aracı haline gelen etik ilkeler her ne kadar siyasetin teorik olarak içinde gibi görünse de pratikte dışında tutulmaktadır. Bu bağlamda günümüzde Aristotelesçi bir etik-siyaset ilişkisinden ziyade pragmatist/faydacı bir etik-siyaset ilişkisiyle karşı karşıya kalınmış gibidir.

Pragmatist ve Machiavellci sayılan kimi dşnrlere göre, Aristoteles'in etik yaklaşımı yeniden yazılmalıdır, nkn “erdemli yaşam” doğrudan mutluluk getirmeyecektir. Bu bağlamda, Aristoteles'in kastettiği anlamda bir erdemli yaşam da çoğu zaman mutluluk getirmeyeceği için bir politikacı iyi olmamayı da bilmek zorundadır. Machiavelli'nindeyişiyle, “bir hükümdar, (...) verdiği sze, insanlığa ve dine karşı durmak zorunda kalabilir. Bu nedenle yazgının cilvesine ve olayların değişkenliğine karşı koyabilecek bir ruh kıvraklığına sahip olması gerekir. Yapabiliyorsa,

iyilikten uzaklaşmasın, ama gerektiğinde kötü olmasını da bilsin”⁴⁹. Bir hükümdar, bir politikacı, kendisi yıkılmamak için gerektiğinde kötüye başvurabilirsin, insanları iyi kılacak davranışta bulunmayabilirsin. Bugün politikada da benzer bir tutum egemendir –her ne kadar Machiavelli’nin bir politikacının halkın kin ve nefretini üzerine çekmekten uzak durması öğüdü⁵⁰ kulak ardı ediliyor olsa da.

Günümüzde Machiavellici sayılan düşünceye daha yakın bir yerde, Aristoteles’in saptamasının ise oldukça uzağındayız. Etiğin ya da etik ilkelerin, etik eylemde bulunmanın ya da erdemli eylemin öncelikli olduğu bir siyaset anlayışının da dolayısıyla uzağındayız. Aristoteles’in sözünü ettiği dürüstlük, adalet gibi etik erdemlerin alışkanlığını kazanma ya da akli başındalık, doğru yorumlama, bilgelik gibi düşünce erdemlerine sahip olma ya da sahip olabilmeye yönelik bir eğitimden geçmenin önemli olduğu düşüncesinin bile oldukça uzağındayız. Siyasetin insan için iyi olana, mutluluğa ulaşma; siyasetçinin erdemli eyleme ve yurttaşların da erdemli yaşamalarını sağlayacak düzenlemeler yapma -ya da en azından yapmayı isteme- düşüncesinden söz edebilmenin de oldukça uzağındayız.

Aristoteles’in birbirinden ayrı düşünülemez olan siyaset ve etik ilişkisinde, etiğin siyaseti öncelediği değil, siyasetin aracı haline geldiği bir dönemdeyiz. Burada belki de en önemli pay işinin ne olduğunu unutan ya da farkında olmayan siyasetçinin gibi görünmektedir. Aristoteles’in deyişiyle ruhun akıl sahibi yanına uygun etkinlikte bulunabilecek olan ya da Kant’ın deyişiyle aklını kullanma cesaretini gösterebilecek olan siyasetçidir. Nasıl insansal iyiye, her şeyin kendisi için arzulandığı o en yüksek iyiye ulaşılması ancak erdemli eyleyen siyasetçilerle ve yurttaşların erdemli yaşamalarını sağlayacak düzenlemelerle mümkünse, ebedi barışa giden

⁴⁹NiccoloMachiavelli, Hükümdar, çev. Necdet Adabağ, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, s. 67, XVIII 4.

⁵⁰A.g.e., s. 66, XVII 6.

dünyanın kapısının aralanması da, bireylerin etik eylemde bulunmalarıyla, hem her tek kişinin özgür olduğu hem de adaletin sağlandığı bir toplumsal düzenin kurulmasıyla mümkün olacaktır. Doğa insana “akıl ve akla dayanan irade özgürlüğünü vermiştir... doğa insana, ne öküzün boynuzlarını, ne aslanın pençesini ne de köpeğin dişlerini vermiştir... doğa insanın iyi bir durumda olmasından çok onun her şeyi akli ile ölçüp biçmesini istemiştir”⁵¹. Pratikte insanın eğilimleri nedeniyle etik ve siyaset arasında her zaman bir çatışma olması olasıdır. Ancak akla sahip her insanın, dolayısıyla her siyasetçinin, aklını kullanması ve akla uygun eylemde bulunması, erdemli eylemesi de olanaklıdır. Akla sahip olan yana uygun etkinlikte bulunabilecek, bilerek ve düşünerek eyleyebilecek olan insanın iyiyi eyleyebileceği, en yüksek insansal iyiye ulaşabilmesi de olanaklıdır. Aristoteles’e göre mutluluğa ulaştırabilecek, Kant’a göre ebedi barışa giden dünyanın kapısını aralayabilecek olan da akla uygun eylemektir.

Günümüzde uzağında olduğumuz en yüksek iyiye ya da ebedi barışa ulaşma ereğinin siyasetçinin ve siyasetin etik olmasıyla olanaklı olabileceği yeniden hatırlanmalı, hatırlatılmalıdır. “Savaşların hiç hız kesmediği, hatta teknolojinin sağladığı yeni olanaklarla gittikçe daha yıkıcı ve sınır tanımaz hale geldiği günümüzde, barış özlemi en sık dile getirilen istekler arasında yer alıyor. Barış, demokrasi, insan hakları ve özgürlük gibi değerlerle birlikte, çağın ana siyasal değerlerinden birini oluşturuyor. Barış ve özgürlük, iş ve ekmek kadar sıklıkla talep ediliyor...Yaşananların ve/veya izlenenlerin kişilerde doğurduğu talep ise ortak: savaşırsız bir dünya ya da sürekli barış. Böyle bir dünyanın olup olmadığı, barış istemlerinin gerçekleşip gerçekleşemeyeceği, günümüzün sıkça sorulan sorularından

⁵¹Immanuel Kant, “Dünya Yurttaşlığı Amacına Yönelik Genel Bir Tarih Anlayışı”, Felsefe Yazıları içinde,çev. Uluğ Nutku, İstanbul: YAZKO Yayınevi, 4.Kitap, 1982, s.118.

biri”⁵². Ebedi barışın yokluğu ve sürekli savaşın varlığıyla her yer tahrip edilirken, bu sorunun yanıtı, süregelen savaşların etik düşüncenin başarısızlığının bir kanıtı olduğu algısı, etiğin politikayı önceleyemeyecek bir disiplin olduğu yargısı olarak karşımızda durmaktadır. Yaşananlara bakıldığında “savaşın kökleri insan doğasının (yapısının) içine uzanmış gibidir, öyle ki savaş, insanın yenip kazanma (zafer) tutkusuyla, her türlü çıkarıcı güdüden bağımsız olarak sürüklendiği soylu bir iş gibi” görünmektedir⁵³. Eski bir Yunanlı’nın savaşın yok ettiğinden daha çok kötü insan yetiştirdiği için bir yıkım olduğu⁵⁴ sözü de bugün kendini doğrulamakta gibidir⁵⁵. Oysa ki, bir yandan savaşlar hız kesmeden ve sınır tanımaksızın devam ederken, özgürlük, demokrasi ve insan hakları gibi değerlerin sıkça ihlal edildiği bir dünyada yaşarken; öte yandan tüm bu

⁵²HarunTepe, “Kant Etiği ve Barış Düşüncesi: Etik Savaşları Önleyebilir Mi?”, Barışın Felsefesi 200. Ölüm Yıldönümünde Kant içinde, IoannaKuçuradi (ed.), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2006, s. 63.

⁵³ImmanuelKant, Sürekli (Ebedi) BarışÜstüneFelsefiBirDeneme (1795). Seçilmiş Yazılar içinde, çev. Nejat Bozkurt, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984b, s. 245.

⁵⁴A.g.e. s. 245.

⁵⁵ Doğa, insanlara dünyanın her ikliminde yaşama olanağını sağlamıştır; en barınılmaz bölgeleri yurt edinmek ve yerleşmek üzere, savaş aracılığıyla, insanları dünyanın dört bir yanına dağıtmıştır; insanları, yine savaş aracılığıyla, az çok hukuksal ilişkilere girişmeye zorlamıştır. Kargaşa içerisinde bir özgürlük durumunda yaşayan insanları yönlendiren doğa, en son zaferin yine de hukukta olmasını istemektedir. İnsanları kendi amacına göre yönlendirmede kendince önlemler alan doğa, savaşı da bunun için bir araç olarak kullanmıştır. İnsanları bir araya getiren ya da onları ayıran savaş, soylu bir iş olup, özel bir motive gereksinim duymamaktadır. “Buz denizini çevreleyen engin ovaların her yanında yosun büyümesi; bunları karların altından gelen Ren geyiklerinin bulup çıkarması, Ren geyiğinin kendisinin de Ostiak’ı ve Samoyed’i beslemeye ve kızağına koşulmaya yaraması; çöllerin tuzlu kumlarının deveyle, sanki bu hayvan özellikle çöller geçilsin diye yaratılmış gibi, aşılması; yalnız bunlar bile hayranlık uyandırmaya yeter. Doğanın, Buz Denizi kıyılarına kürklü hayvanlardan başka, eti ve yağı buradaki halka yiyecek ve yakacak sağlayan fok balıklarıyla balinaları doldurmasındaki ince hesap, izlenen amacı daha açık bir biçimde göstermektedir. Daha da şaşılacak eşi görülmemiş olan bir şey de, her türlü bitkiden yoksun bölgeleri, bin bir güçlülük bir arada yaşamak için hayvanlara karşı savunmak zorunda kalan buraların halkına gemi, silah ve barınak sağlayacak kereste ile donatmada gösterdiği amaca bir ön -ve- doğru görüden başka bir şey değildir. Ama herhalde, insanları bu iklimlere sürükleyen yine de savaştır” (Kant, Sürekli (Ebedi) Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme, s. 244).

gelişmeleri doğrudan yaşayan ya da seyirci olarak izleyen insan kitlesinin savaşırsız bir dünya ve sürekli barış talepleri de artmaktadır.

Sonuç

Bugün yaşanan felaketlerin en büyük sorumlusu *akıl* olarak görülmektedir. *Akıl tutulmuştur*, öznel akıl nesnel aklın yerine geçmiştir. Ve artık, akıl, “iyi” bir yaşamın önündeki en büyük engeldir. Akıl öznelleşirken, biçimselleşmiştir⁵⁶ ve özgürlük, eşitlik, mutluluk, adalet gibi aklın doğasında varolan tüm kavramlar artık biçimselleşmiş, boş kalıplara dönmüştür. “Biçimselleşmiş akla göre, despotizm, zulüm ve baskı kendi başına kötü değildir; eğer kurucularının kazançlı çıkma olasılığı varsa, hiçbir rasyonel merci diktatörlüğe karşı bir yargıda bulunamaz. ‘İnsan onuru’ gibi deyimler ya tanrısal hak düşüncesinin hem korunduğu hem de aşıldığı diyalektik bir ilerlemeyi temsil eder ya da biri özgül anlamlarını araştırmaya kalktığında kofluklarını hemen belli eden, bayatlamış sloganlar haline gelir”⁵⁷. Aklın köklerini oluşturan nesnel bağları kopartılmıştır. Akıl, artık tutulmuş bir akıldır. “Çıkarlar ve ben sevgisinin her şeyden önce geldiği, adaletin yerini güce bıraktığı -güçlü olanın aynı zamanda haklı sayıldığı- bir dünya, özgürlük, ahlaklılık, ve barışın önündeki en büyük engeldir”⁵⁸.

Peki, tüm bu gidişi değiştirebilecek, tahribata son verecek, sorunları önleyebilecek bir yol bulunabilir mi? Başka bir deyişle politika etik ilkelere göre yapılabilir mi, etik politikaya yol gösterebilir mi? Aristoteles’e ve Kant’a göre bu olanaklıdır. Etiğin politikayı yeniden öncelemesiyle olanaklıdır. Siyasetçinin işinin ne olduğunu yeniden hatırlamasıyla olanaklıdır. Etiğin politikayı değil, politikanın etiği önceler hale gelmesinin

⁵⁶MaxHorkheimer, *Akıl Tutulması*, çev: Orhan Koçak, İstanbul: Metis Yayıncılık, 2002, s. 58.

⁵⁷A.g.e., s. 75.

⁵⁸ Tepe, *Kant Etiği ve Barış Düşüncesi: Etik Savaşları Önleyebilir Mi?*, s. 71.

belki de esas sorumlusunun, işinin ne olduğunu unutan ya da farkında olmayan siyasetçiler olduğunun görülmesiyle mümkün olacaktır bu. Aristoteles'in deyişiyile ruhun akıl sahibi yanına uygun etkinlikte bulunabilecek olan ya da Kant'ın deyişiyile aklını kullanma cesaretini gösterebilecek olan siyasetçiye, insan olmanın ve siyasetin işinin ne olduğunun yeniden anımsatılması gerekmektedir. Bugün teoride ve pratikte etik ilkelere dayanan bir siyaset kurumunun kurulabilmesi, ancak siyasetçilerin Aristoteles'in “*phronesis*” erdemiyile siyasetin amacına uygun biçimde eylemeleriyle, Kant'ın “*Sapere aude!*”⁵⁹ mottosuyla düşünmeye, yani düşünme cesareti göstermeye başlamalarıyla mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

ARISTOTELES, **Nikomakhos'a Etik**, çev. Saffet Babür, Ankara: Ayraç Yayınevi, 1998a.

ARISTOTELES, **Politics**, trnsl. H. Rackham, LoebClassical Library. Cambridge: Harward Univesity Press, 1998b.

ARISTOTELES, **Eudemos'a Etik**, çev. Saffet Babür, Ankara: Dost Kitabevi, 1999.

ARISTOTELES, **Eudemos'a Etik**, çev. Saffet Babür, Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2015.

HORKHEİMER, Max, **Akıl Tutulması**, çev: Orhan Koçak, İstanbul: Metis Yayıncılık, 2002.

⁵⁹ImmanuelKant, “Aydınlanma Nedir?” Sorusuna Yanıt (1784). Seçilmiş Yazılar içinde, çev.Nejat Bozkurt, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984a, s. 213.

KALAYCI, Nazile, “*Aristoteles*”. **Siyaset Felsefesi Tarihi Platon’dan Zizek’e** içinde, Ahu Tunçel-Kurtul Gülenç (ed.), Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 2014, s.48-63.

KANT, Immanuel, “*Dünya Yurttaşlığı Amacına Yönelik Genel Bir Tarih Anlayışı*”, **Felsefe Yazıları** içinde, çev. Uluğ Nutku, İstanbul: YAZKO Yayınevi, 4.Kitap, 1982, s. 117-129.

KANT, Immanuel, “*Aydınlanma Nedir?*” *Sorusuna Yanıt (1784)*, **Seçilmiş Yazılar** içinde, çev. Nejat Bozkurt, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984a, s. 213-221.

KANT, Immanuel, *Sürekli (Ebedi) Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme (1795)*, **Seçilmiş Yazılar** içinde, çev. Nejat Bozkurt, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984b, s. 223-266.

MACHİAVELLİ, Niccolo, **Hükümdar**, çev. Necdet Adabağ, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.

ÖZCAN, Muttalip, **Aristoteles Etiği ve MacIntyre’ın Erdem Görüşü**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001.

PLATON, **Devlet**, çev: S. Eyuboğlu, M. A. Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999.

PLATON, *Kriton*, **Diyaloglar** içinde, çev. Tanju Gökçöl, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010, s. 280-294.

ROSS, W. David, **Aristoteles**, çev: A. Arslan, İ. O. Anar, Ö. Y. Kavasoglu, Z. Kurtoğlu, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002.

TEPE, Harun, “*Kant Etiği ve Barış Düşüncesi: Etik Savaşları Önleyebilir Mi?*”, **Barışın Felsefesi 200.Ölüm Yıldönümünde Kant** içinde,

IoannaKuuradi (ed.), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2006, s. 63-73.

TOPAKKAYA, Arslan, “*Siyaset Felsefesi Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırılması*”, ***Sistemantik Felsefe Bağlamında Platon Aristoteles Karşılaştırması*** içinde, (A.Topakkaya, B. . Şahin), Ankara:Nobel Akademik Yayıncılık, 2014, s. 157-190.